

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TEHLİKELİ BİR MİRAS: “FRENGİ”

Fatma BULUT*

Özet

Frenği, toplumları hem fiziksel hem de psikolojik olarak sarsan sinsi bir zührevi hastalık olarak karşımıza çıktı. Çalışmamızda, 1492 yılında Amerika kıtasının keşfinden sonra hızla Avrupa'ya yayılan büyük salgınlara yol açan çeşitli temaslar sonucunda Osmanlı Ülkesine taşınan Frenginin, toplumları nasıl yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığını, Osmanlının bu salgına karşı verdiği mücadeleler üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Cumhuriyet döneminde de devam eden salgına karşı alınan tedbirlere de yer verilmiştir. Frengili insanların fotoğraflarıyla da bu gerçek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Frenği, İllet-i Efrenciye, Maraz-ı Efrenci, Frenk Uyuzu.*

Abstract

We confronted pox as a sly venereal disease shaking societies both in physical and psychological terms. In our study, we tried to discuss how pox becoming spread in Europe quickly after the discovery of America continent in 1492 and causing great epidemics and being moved to Ottoman empire made societies confront with destruction danger and struggles of the Ottoman empire for this epidemic. Moreover, measures taken against the epidemic carrying on during period of Republic are emphasized. This reality is tried to be shown with pictures of people being of pox.

Key Words: *Pox, İllet-i Efrenciye, Maraz-ı Efrenci, Frank's Scab.*

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,
(fatmabl35_1982@hotmail).

Frengi, 1492 yılında Amerika kıtasının keşfinden sonra Avrupa'ya yayılarak büyük salgınlara yol açan ve çeşitli temaslar sonucu Asya ve Afrika kıtalarına taşınan zührevi bir hastalık olarak karşımıza çıktı.

“*Milletlerin birbirlerinin üstüne attığı*” bu hastalığa İtalyanlar ”Mal Français”, Fransızlar “Mal Italien”, İspanyollar “Mal Portugais”, Almanlar ise “Les Espagnols” adını verdi¹. İngilizler ise Syphilis ismini kullanmışlardı. XVI. yy'da yaşamış olan İtalyan hekim, matematikçi ve aynı zamanda şair olan Jerome Fracastor'un Syphile isimindeki genç bir çobanın Apollon'dan hastalık aldığına dair şiir yazması ile frengi kelimesi İngiliz kaynaklarında syphilis olarak yerini aldı².

Avrupa'da frengi, zamanla toplumu tehdit eden korkunç hastalıklardan biri haline geldi. Avrupa'da en kötü hastalık olarak bilinen cüzzam bile frenginin yanında çok masum bir hastalık olarak yerini aldı. Frenginin ani istilası ve başlangıçta ortaya çıkışındaki esrarengizlik, o devrin bütün yazıları ve vakayinamelerinde belirtilmiştir. “*Herkes hastalardan kaçıyor; İdare amirleri, bunların tedavisini cerrahlara yasak ediyordu. Meyhaneciler ve hancılar bu konuda uyarılıyordu. Hatta cüzzamhaneler bile kapılarını bunlara kapadılar. O vakit bu zavallılardan çoğunun sokak ortasında öldükleri görülmüyordu. Hatta 1497'de Paris parlamentosunun aldığı karara göre frengili yabancıların şehri 24 saat içinde terk etmeleri gerektiği aksi takdirde asılacakları, şehrin yerlisi olan hastaların da gece yahut gündüz evlerinden çıkacak olurlarsa aynı cezaya çarptırılacakları bildirilmiştir. Ertesi yıl da frengili bütün hastaların çıkmaları gerektiği eğer çıkmazlarsa suya atılacakları bildirilmiştir*”³.

XVI.yy., Avrupa'da bir “*syphilis yüzyılı*” olarak adlandırılmıştır⁴. Hastalığın Amerika kıtasının keşfinden sonra kısa bir sürede yaygınlaşması, Avrupalıların yaşam biçiminden kaynaklanmıştır. Bunun da en önemli nedeni; ortak kullanım alanı olan banyolardır⁵. Avrupa'da yaşanan dinsel baskının toplum üzerinde yoğun olarak hissedildiği dönemde, halkın ortak kullanım alanı olan banyolarda zevk-ü sefa yapması, frenginin hızla yayılmasına neden

¹ Fracastor (1945), 5. Bu kitabı edinmeme yardım eden Yrd. Doç. Dr. Çağatay Üstün'e teşekkür ederim.

² Nasuhioğlu (1975), 34.

³ Fracastor (1945), 176.

⁴ Nasuhioğlu (1945), 33.

⁵ Fracastor (1945), 63-65.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras: "Frengi"

olmuştu. Kuşaktan kuşağa geçerek de toplumları yok etme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştı.

Frengi sadece hastalığa yakalanan kişiyi değil, genetik yolla yeni doğan bebeklere de geçtiği için bütün toplumu etkileyen bir sorun haline gelmişti. Toplum frengiye yakalananlarla ilişkisini kesmiş, onları dışlamış ve kız alıp vermemiştir. Böyle olunca da frengiye yakalananlar hastalığını gizlemiş, bu da hastalığın hızla yayılmasına neden olmuştu⁶.

1493-1495 yıllarında frenginin Avrupa'da dehşet saçtığı yıllarda II. Bayezit ile yapmış olduğu taht mücadelesini kaybeden Cem Sultan da İtalya'da bulunmaktadır. Frengiye papaların, kardinallerin ve kralların bile yakalandığı dönemde Cem Sultan'ın bu hastalıktan kendini koruduğu bunun da Cem Sultan'ın tam bir müslüman olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir⁷.

Frenginin Avrupa'dan Osmanlı ülkesine nasıl geldiğine dair farklı iddialar ileri sürülmektedir. Bazı kaynaklarda İspanya'dan sürülen Yahudilerin hastalığı ülkeye bulaştırdığı ileri sürülürken, bazılarında ise savaşlar yoluyla hastalığın Osmanlı ülkesine geldiği belirtilmektedir.⁸ Osmanlı hekimlerinin "İllet-i Efrenciye", "Maraz-ı Efrenci" ya da "Frenk uyuzu yani; "Avrupalıların marazi" olarak adlandırdıkları frenginin, Osmanlı'ya nasıl geldiğine dair ortaya atılan iddialara bakacak olursak; İspanya'dan sürülen Yahudilerin hastalığı bulaştırma ihtimalini göz önünde bulundurduğumuzda; Kristof Kolomb ve ekibinin Amerika kıtasını keşfettikten sonra İspanya'ya dönmeleri, burada büyük bir sevinçle karşılanmaları ve hediye olarak Kristof Kolomb ve ekibine kadınların sunulması İspanya'da hastalığın hızla yayılmasına neden olmuş, İspanya'da bulunan Yahudilerin II.Bayezit döneminde Osmanlı topraklarına sürgün edilmesi, Osmanlı'da bu hastalığın görülme olasılığını ortaya koyan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Frenginin Osmanlı ülkesine gelişine dair bir başka iddia; 1810'dan itibaren görülmeye başlaması ve 1854 Kırım savaşından sonra frenginin yaygınlaşmasıdır.⁹ Karadeniz kıyılarından Rusya'ya fırıncılık yapmaya gidenlerin dönüşlerinde taşıdığı bir hastalık olarak da yaygınlaşan frengi kısa zamanda büyük şehirlere sıçramış bunun üzerine hastalıkla mücadele için çeşitli önlemler alınmış ve fuhuşu denetlemek için de 1856'dan itibaren İstanbul'da ilk

⁶ Karayaman (2008), 176.

⁷ Fracastor (1945), 26.

⁸ Karayaman (2008), 176.

⁹ Martal (2007), 117.

genelevlerin açılmasına izin verilmiştir¹⁰. 1869'da Beyoğlu Altıncı Daire-i Belediyesi'nde fuhuşla mücadele için bir sağlık komisyonu kurularak başına Dr. Serviçen Efendi getirilmiştir¹¹.

Osmanlı toplumunda iki tür frengi görülmüştür: Bunlardan birincisi; masum frengi, ikincisi; fuhuş yoluyla bulaşan masum olmayan frengiydi. Osmanlı askeri hekimlerinden Ahmet Sait Bey frengi üzerine yazdığı risalesinde (1854-1856 Kırım) harbinden sonra Kastamonu ve dolaylarında frengi hastalığı görüldüğünü, II. Abdülhamit devrinde(1876-1909) orduyu ıslaha gelen Von De Goltz Paşa'nın isteğiyle Almanya'dan Düring isiminde bir görevli getirilerek Kastamonu'da frengi mücadele teşkilatının kurulduğunu belirtmektedir¹². Düring Paşa'nın "*Anadolu'daki Endemik Frengi Hakkındaki Araştırmalar*" başlıklı konferansında Osmanlı ülkesinde masum Frenginin yayılışına ilişkin şu bilgileri aktarmıştır: "*Bir köyde bir muntıkada bütün okul çağındaki çocukların muayene edilmesi ile 140 çocuktan 100'den fazlasında frengi görüldüğünü belirtmiş, bunun nedenini de çocukların hepsinin aynı kaptan su içmesi, ağzında frengi yarası olan bir kişinin o kaba salyasını bırakması, kaptan su içenlerin dudaklarını kabın keskin kısmı ile yırtması ve böylelikle frenginin diğer çocuklara geçmesi olarak belirtmiştir. Bunun da fen dilinde "Masum Frengi" olarak adlandırıldığını, memleketteki frenginin büyük bir kısmının bu cinsten olduğunu belirtmiştir*"¹³.

Masum Olmayan frengi ise; cinsel yolla bulaştığı için toplum tarafından ayıplanan bir hastalık olmuş ve gizli tutulmuştur. Hastalığa yakalananlar hastalığı fahişelerden aldıkları suçlamasıyla karşılaşma korkusu ile rahatsızlıklarını gizlemişler, söylemeye cesaret edememişlerdir¹⁴. Aynı zaman da frenginin henüz doğmamış bebeklere de bulaşması insanlar arasında lanetli aile kavramının doğmasına da neden oldu.

Osmanlı toplumunda işsizlik ve sefalet fuhuşu artırırken fuhuşta toplumu yok etme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan frengi vakalarını arttırdı. Osmanlı toplumunda frengi vakalarının artmasına neden olan bir başka gelişmede; II. Abdülhamit döneminde İlet-i Efrenciyeliler'in askere alınmaması olmuştu. Yemen çöllerinde askerlik yapmak istemeyenler, bilinçli olarak frengi

¹⁰ Martal (2007), 118.

¹¹ Yıldırım (1985), 1329.

¹² Fracastor (1945), 25.

¹³ Fracastor (1945), 25-26.

¹⁴ Behçet (1935), 5-6.

kapmışlardır. Osmanlı'da 93 harbenden sonra frengili hasta sayısındaki artıştan dolayı yeni arayışlara girildi.

1878'de Dr. Michael ile Muallim Agop Handanyan genelevlerinde çalışan kadınların sağlık denetimleri ile ilgili bir rapor hazırladılar. Bu raporda frenginin insan sağlığı üzerinde önemli etkileri olduğu, hükümetin temel görevlerinden birinin genel sağlık olduğu, Beyoğlu ve Galata'da bulunan genelevlerin sürekli teftiş edilerek sağlık denetimlerinin yapılması gerektiği belirtiliyordu. Bunun üzerine 6 Şubat 1879 tarihinde Emraz-ı Zühreviye Nizamnamesi hazırlanarak yürürlüğe geçirildi. Bu Nizamnameye göre; genelevlerdeki sağlık koşullarının düzenlenmesi ve bulaşıcı hastalıkların yayılmaması için gerekli önlemler alınacaktı. Bu amaçla hekim memur ve belediye çavuşu görevlendirilerek genelevler ve fahişeler muayene edilmeye başlandı¹⁵.

Limanı sayesinde dış dünya ile bağlantıları olan, çeşitli etnik ulusları içinde barındıran ve eğlence hayatı açısından oldukça gelişmiş olan İzmir, fuhuş sektöründe de belirgin bir farklılık göstermiştir. XIX.yy.ın sonlarına doğru İzmir basınında hastalığa ilişkin çeşitli haberler yer almaya başladı. Gazetelerde hastalığın Avrupalılardan bulaştığı, Anadolu'da halkın beşte birinin bu hastalığa yakalandığı ve bu illetin sıtma, humma ve hatta ölümden bile kötü olduğu yalnız hastalanan kişiyi değil, onun sülalesini ve doğacak çocuklarını da etkileyeceği vurgulanmıştır¹⁶.

İzmir'de zührevi hastalıkların çoğalmasına karşı önlem almak maksadıyla hastane yapma kararı alınmıştır. Ancak o sıralarda belediyenin bu işin üstesinden gelecek maddi imkanları olmadığı gibi bu tür hastalıklarla ilgili bir uzmanlaşma da mevcut değildi.

İzmir Valisi Halil Rıfat Paşa'nın Dahiliye Nezaretine gönderdiği 26 Ekim 1889 tarihli raporda Vilayet Sıhhiye Müfettişliği ile İzmir Karantina Tabipliğinin görüşleri doğrultusunda frengi ile mücadele etmek için sıhhiye komisyonunun kurulduğu ve komisyonun bu konuda on maddelik bir rapor hazırladığı belirtilmiştir¹⁷.

Raporda hastalığın kaynağı olarak fuhuş, fuhşun kaynağı olarak da İzmir genelevleri gösterilmiştir. Kordon civarında mahalle aralarında ve Hacı Bey hanı denilen yerde bulunan gizli fuhuşhanelerin şehir dışında kontrol altında

¹⁵ Yıldırım (1985), 1329.

¹⁶ Beyru (2005), 130.

¹⁷ Karayaman (2008), 178.

bulunan Sakızlılar Mahallesi kaldırılması ve sürekli denetlenmesi önerilmiş, Sakızlılar mahallesinde 71 genelev ve 280 fahişe bulunduğu belirtilmiştir. Genelev kadınları haftada iki gün (Cumartesi ve Salı) iki doktor tarafından muayene edilecek, hastalar için 25 yataklık hastane kurulacaktı. Hastalık taşımayanların boynuna sağlam olduklarına dair madeni bir madalyon takılacaktır. Gerçekdışı sağlam rapor veren doktor azledilecek ve ilgili yasa hükmünce cezalandırılacaktı¹⁸. Böylelikle fuhuş kontrol altında tutularak, frengi salgını önlenmeye çalışılmıştır.

Frengi salgını sadece İzmir'i etkilememiş aynı zamanda Erzurum ve Sivas illerinde de birçok ölüme neden olmuştur. Bu nedenle buralarda frengi hastaneleri inşa edilmeye başlanmıştır. 19.yy'ın sonlarında frengi, Osmanlı toplumunda bir ölçüde denetim altına alınabilmiştir. Ancak sona erdirilememiştir.

I.Dünya Savaşı'nda frengililerin askerliği ertelenmiş, Selimiye Kışlası'nda ve daha bazı birliklerde "Frengi Bölükleri" teşkil edilmiş, bu ayırım ve tedavi ile yayılmanın önü alınmak istenmiştir¹⁹. Aslında Almanya dünyayı kasıp kavuran kuşaktan kuşağa geçen bu salgına karşı "Neosalvarsan" adlı bir ilaç elde etmişti. Bu nedenle I. Dünya Savaşı'ndan sonra itilaf devletlerinin Almanya ile imzaladığı Versay antlaşmasının bir hükmünde de Almanlar'ın frenginin tedavisinde kullandığı "Neosalvarsan" adlı ilacın yapılışını açıklamalarını istemiş olduklarını ancak; Almanlar'ın ilacın nasıl yapıldığını söylemediklerini görmekteyiz²⁰.

Frengi vakaları, TBMM döneminde de görülmeye devam etmişti. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasından sonra da frengi ile ilgili tartışmalar mecliste yaşanmış, kadın ve kızları muayene edecek bayan doktor yokluğu vurgulanarak bir an önce bayan doktor yetiştirme zorunluluğu gündeme gelmiş²¹ ve nihayetinde frengi ile ilgili kanun kabul edilmişti. Cumhuriyet döneminde frengi ile etkili mücadele etme yolu 1925 yılında başlamıştı. Frengi kanunu çerçevesinde uzman doktor personeli ile halk tek tek taranarak frengililer belirlenip tedavileri yapılmış, diğer bölgedeki frengililer ücretsiz olarak hastanelerde tedavi altına alınmıştır²².

¹⁸ Martal (2007), 122.

¹⁹ Karayaman (2008), 177.

²⁰ Fracastor (1945), 50.

²¹ Özpekcan (1999), 63.

²² Özpekcan (1999), 132.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras: "Frengi"

Frengi hastalığı ile bu dönemde mücadele etmek için Emraz-ı Zühreviye komisyonları kurulmuştur. İzmir'de kurulan Emraz-ı Zühreviye komisyonu 1928 yılında barlarda ve kahvehanelerde kız garson çalıştırılmasını yasaklamıştır²³. Yine aynı yıl Tepecik semtinde "muhtelif gazinolarda 100 kadın garson, 30 artist olduğu, sokaklarda dolaşan ve kendilerine 'sürtük' adı verilen fahişelerin sayılarının 200'e yakın olduğu"²⁴ belirtilmiştir.

1929 yılında İzmir'de "*Zührevi Hastalıklarla Mücadele Cemiyeti*"²⁵ kurulmuştur. 1930 yılında Anadolu gazetesinde yer alan haberde Zührevi Hastalıklarla Mücadele Cemiyeti tarafından Avrupa'dan film getirildiği belirtilmektedir²⁶. Böylelikle halk bilinçlendirilmeye çalışılmış ve frengi vakalarının azalması yolunda çaba sarf edilmiştir.

3 Aralık 1933 yılında yayımlanan Fuhuş ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi²⁷ gereğince fuhuş ile bulaşan hastalıkları önlemek amacıyla "Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Komisyonları" ile komisyonlara yardım heyeti kurulması istendi. Zührevi hastalıklar ve fuhuşla mücadele komisyonları, idare, sıhhat ve icra işleri olmak üzere 3 ana kısımda toplandı. İdari kısmı, vilayetlerde Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürü, en yüksek polis amiri, belediye tarafından tayin edilecek bir hekimden oluşmaktaydı²⁸. Nizamnameye göre; yeni randevu evleri komisyonun belirlediği yerlerde açılacak, fuhuş yapanlar gizlice takip edilecek, her şehrin belli yerlerinde umumhane açılmasına izin verilecek ve daha önceden verilen izinler yenilenecekti. Böylelikle toplumu derinden sarsan ve ölümlere neden olan frenginin yayılması engellenmeye çalışılacaktı.

²³ Ahenk, 29 Eylül 1928.

²⁴ Anadolu, 5 Şubat 1928.

²⁵ Ahenk, 5 Mayıs 1929.

²⁶ Anadolu, 11 Şubat 1930.

²⁷ Fuhuşla ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi, 4.

²⁸ Anadolu, 4 Aralık 1933.

Frengi ile Mücadele Ekipleri ve Frengi Hastalığına İlişkin Kayıtlara Göre Türkiye Geneline ve İzmir’de Görülen Frengi Vakaları (1936-1948)

Yıl	Türkiye Geneline Frengi	İzmir’de Frengi	İzmir’de Belsoğukluğu
1936	153.268	99	569
1937	158.010	90	653
1938	155.875	140	738
1939	152.215	611	766
1940	140.656	553	588
1941	141.723	266	507
1942	133.466	238	491
1943	131.258	342	436
1944	127.701	396	592
1945	122.631	403	504
1946	121.090	240	462
1947	117.070	240	411
1948	109.598	237	298

Kaynak: Mehmet Karayaman, 20.Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Sağlık, s.82.

Sonuç olarak; yeni dünyanın eski dünyaya bir armağanı olan frengi, Avrupa’dan çeşitli yollarla Osmanlı ülkesine bulaşmış, XIX.yy.da gazetelerin gündemini yoğun olarak işgal etmiş, toplumları hem fiziksel hem de psikolojik olarak sarsan sinsi bir zührevi hastalık olarak Osmanlı toplum hayatında var olmuştur. Hastalığın yoğun olduğu bir dönem olan XIX.yy.da frengi ile mücadele ve tedavi yollarını araştırmak üzere uzmanlardan oluşan çeşitli komisyonlar kurulmuş, frengi hastaneleri inşa edilerek salgının önü alınmaya çalışılmıştır.Yüzyılın sonunda frengi, bir ölçüde denetim altına alınsa da tam olarak engellenememiş,Cumhuriyet döneminde de salgınlar devam etmiştir.Özel frengi tarama ekipleri ve frengi ile savaş kurulları oluşturularak,çeşitli tedavi merkezlerinde halka hizmetler sunulmuştur. Fuhuşu kontrol altına almaya yönelik çeşitli nizamnameler çıkartılarak salgın önlenmeye çalışılmıştır. Frengi, tablodan da anlaşılacağı üzere 1948 yılında nihayet, tehlikeli bir hastalık olmaktan çıkmış ve tedavisi kolay olan hastalıklar

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras: "Frengi"

gurubunda yer almaya başlamıştır. Günümüzde de bildirimi zorunlu olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerde yaygınlaşan bir hastalık olarak gözlenmektedir.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Ahenk
Anadolu

Nizamâme

Fuhuşla ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi, T.C Başvekalet Neşriyat Müdürlüğü, Müfit Matbaası, Ankara,1935.

Kitaplar

- BEHÇET (1936a): Hulusi Behçet, *Guraba Hastanesi Deri Ve Frengi Şerriyatında Verilen Frengi Dersleri*, Akşam Matbaası, İstanbul, 1936
- BEHÇET (1936b): Hulusi Behçet, *Frengi Dersleri İle Çıkan Resimli Kitaptan Birkaç Örnek*, Akşam Matbaası, İstanbul,1936.
- BEHÇET (1940): Hulusi Behçet, *Frengi Teşhisi ve Benzeri Deri Hastalıkları*, Kenan Basımevi, İstanbul, 1940.
- BEHÇET (1935): Hulusi Behçet, "Frengi Niçin Ayıp Görülür? Frengiyi Neden Gizli Tutmak Adet Olmuştur?Tabiatta Ayıp Denen Hastalık Var mıdır?" *İstanbul Radyosunda Verilen Konferans*, İstanbul Halkevi, İstanbul, 1935.
- BEYRU (2005): Rauf Beyru, *19.Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 1.Baskı, İzmir, 2005.

- FRACASTOR (1945): Jerome Fracastor, *La Syphilis(1530)Golvalıların Hastalığı Üzerine 3 Kitap*, çev. Feridun Nafiz Uzluğ,Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınlarından, Ankara, 1945.
- FOURNİER (1911): Alfred Fournier, *Frengi ve İzdivaç* çev.Celal Muhtar Özden, Gazete Matbaası, İstanbul, 1911.
- KARAYAMAN (2008): Mehmet Karayaman, *20.Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Sağlık*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 1.baskı, İzmir, 2008.
- MARTAL (2007): Abdullah Martal, *Belgelerle Osmanlı Döneminde İzmir*, İzmir, 2007.
- NASUHİOĞLU (1975): İlhami Nasuhioğlu, *Tıp Tarihine Kısa Bir Bakış*, Diyarbakır Tıp Fakültesi Yayını, Ayyıldız Matbaası, Ankara,1975.
- YILDIRIM (1985): Nuran Yıldırım, “Tanzimattan Cumhuriyete Koruyucu Sağlık Uygulamaları”, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul,1985.
- ÖZPEKCAN (1999): Meliha Özpekcan, *Türkiye Cumhuriyetinde Sağlık Politikaları(1923-1933)*İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul,1999.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras: "Frengi"

FOTOĞRAFLAR**

Şekil 1 Frengili bir kadın

Şekil 2 Başta çıkan Frengi yarası
(Haksoy)

Şekil 2 Başta çıkan Frengi yarası

Şekil 3 Frengili bir yüz

Şekil 4 Gözde çıkan Frengi yarası
(Haksoy)

Şekil 4 Gözde çıkan Frengi yarası

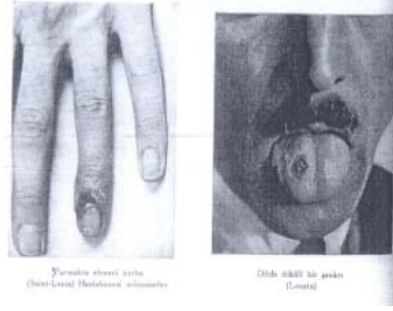
* Alfred Fournier ,Frengi ve İzdivaç, Çev. Celal Muhtar Özden.

* Hulusi Behçet Frengi Dersleri İle Çıkan Resimli Kitaptan Birkaç Örnek.

Fatma Bulut

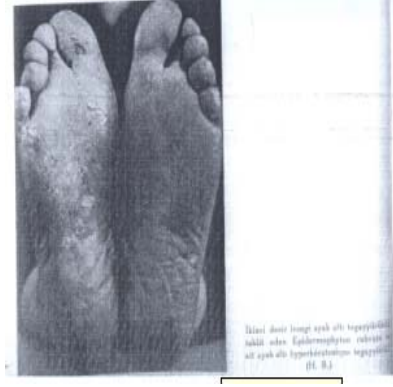
Şekil 5 Masum Frengiye yakalanmış bir çocuk

Şekil 6 Parmakta ve Dilde çıkan Frengi yaraları

Şekil 7 Frengili bir kadın

Şekil 8 Ayakta görülen Frengi belirtileri

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras: "Frengi"

Şekil 9 Ellerde görülen Frengi belirtileri

Şekil 10 Parmakta çıkan Frengi yarası

Şekil 11 Çene ve Dudak Frengisi

Şekil 12 Parmakta ve Dilde çıkan Frengi yaraları

Fatma Bulut

Şekil 13 Frengili Yüzler

Syphilitik şekerleme (E-neg)
(Trakt de Janssen) den

Şekil 14 Frengiye yakalanmış
birinin sırtında çıkan yaralar

Alt dudakta şekerleme şekerleme kashıması
(Gangarot)

Şekil 15 Ağızda çıkan Frengi yarası

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras: "Frengi"

Şağ herim kanolında frengi (pitil) karbanı
(Güngör)

Şel yanakta frengi karbanı
(Hücum Beket)

Ötölle Plaqueın ımpırcıma, ve elerde Şepkıköle
şapıdı - aşırılaşma. (D, B.)

**Şekil 16 Burunda ve yanakta çıkan
Frengi yaraları**

Şekil 17 Frengili bir kadın